

IVAN SZABÓ

OSUDY

**MODREJ KRVÍ
NA SLOVENSKU**

IVAN SZABÓ

OSUDY

**MODREJ KRVÍ
NA SLOVENSKU**

2015

Veškerá práva vyhrazena. Žádná část tohoto díla nesmí být přenášena
nebo reprodukována bez předchozího písemného souhlasu držitele práv.

Ivan Szabó

OSUDY MODREJ KRVÍ NA SLOVENSKU

Text © Ivan Szabó

Sazba a obálka: Dušan Žárský

Vydání první v elektronické podobě

Vydal Dušan Žárský – ŽÁR, www.zar.cz

v roce 2015

ISBN: 978-80-86725-60-4

NAMIESTO ÚVODU

Patrím ku generácii, ktorá sa o aristokracii, o šľachte, o modrej krvi nedozvedela v škole príliš pozitívneho. Učili nás, že to boli vykorisťovatelia pracujúceho ľudu, nezodpovední ľudia, ktorí zvyčajne prehýrili majetok v hazardných hrách a v kasínach prehrávali to, čo získali vďaka mozoľom robotníkov a roľníkov. Takúto charakteristiku grófov či barónov nájdeme u nás aj v určitom druhu nedávnej literatúry. Bolo to skutočne tak, ako sa píše v tých knihách? Boli šľachtici nezodpovední, ľahkomyselní, amorálni, takí aby si vyslúžili odsúdenie a výsmech? Alebo boli to ľudia, takí ako aj ostatní so svojimi problémami, tragédiami, nešťastiami? Pravda, boli medzi nimi aj dobrodruhovia, no väčšina z nich robila tak, aby po nich pre budúce generácie, pre potomkov čosi zostalo. Napr. gróf Ambrózy vybudoval v Mlyňanoch Arborétum, kde je ešte aj v súčasnosti pracovisko Slovenskej akadémie vied. Po grófovi Dionýzovi Andrášim zostala obrazáreň (prvá súkromná galéria prístupná pre verejnosť v Uhorsku), ktorá láka návštevníkov do Krásnohorského Podhradia. Zbierky obrazov, sôch a iné artefakty si môžeme prezrieť na hrade Červený Kameň. Tie nám zanechali aristokrati Pálfiovci, tak ako to urobili aj Andrášiovci na hrade Krásna Hôrka či Betliar. Majiteľmi kúpeľov v Piešťanoch

boli príslušníci šľachty Erdödyovci. Aj vďaka ich úsiliu sa kúpele stali svetoznámy, lebo ich prenajali šikovným Winterovcom. O slávu kúpeľov vo Vyšných Ružbachoch sa postaral gróf Ján Kanty Zamoyski. Vzdelaní grófi chytili do plachiet vietor priemyselnej revolúcie a podujali sa u nás na výstavbu tovární, papierní, liehovarov, závodov na spracovanie dreva... Pestovateľkou ruží bola grófka Choteková z Dolnej Krupej a v jej rozáliu uzreli svetlo sveta ruže, ktoré sa pestujú po celom svete. Barónka Czóbelová zo Strážok zasa zachránila pred stratou a zničením obrazu svojho strýka významného maliara Ladislava Medňanského... Aj o týchto aristokratoch s modrou krvou sa píše v tejto knihe. Aj preto, lebo ich životným krédom bolo to, čo napísal a vyslovil gróf Dionýz Andráši: Non videri sed esse – nie zdať sa, ale byť.

Autor

BARÓNKA UKRYLA OBRAZY V KOMÍNE

Spisovateľ a novinár Ladislav Mňačko na reportážnych cestách po Slovensku často míňal kaštieľ v Strážkach. Až raz, tuším to bolo roku 1961, v ňom dozrela zvedavosť a auto zastavil pred kaštieľom. Vystúpil z neho a rozhliadol sa okolo. Budova kaštieľa na neho neurobila dobrý dojem. V reportáži Spišská história uverejnenej roku 1962 najskôr v Slovenských pohľadoch a o rok neskôršie v knihe Kde končia prašné cesty, napísal: „Starý, ošarpaný a viditeľnými zvyškami slohu, ktorému sa hovorí ‚spišská renesancia‘ dožíva svoje dni uprostred štátom chráneného – azda preto tak zanedbaného parku. Zvláštny drevený plot, chrániaci

Kaštieľ v Strážkach

kaštieľ pred zvedavými očami votrelcov, sa rozpadáva, sklá na niektorých oblokoch kaštieľa sú vybité a badať na nich, že ich už roky nikto neumýval.“

Vstúpil na nádvorie, kde ho akási stará žena privítala nepriateľským pohľadom. Radšej sa otočil a zašiel do neupraveného parku. Netušil, kto v kaštieli býva, zato v parku našiel hroby s menami jeho dávnych obyvateľov. A potom na cestičke v parku zazrel drobnú ženu obkľúčenú usmiatymi dedinskými deťmi. Prvý dojem: je to nejaká bláznivá, neškodná žena, v každej dedine sa čosi také nájde... Keď ho zbadala, odišla preč.

„Kto bola tá žena?“ spýtal sa detí.

„To predsa nie je nijaká žena, to je pani barónka...“

Odpoveď detí vybičovala Mňačkovu zvedavosť a v hlave sa mu zrodila myšlienka: „Nebolo by senzáciou svojho druhu urobiť interview s poslednou barónkou v štáte?“

Ako sa však k barónke dostať, aby sa s ním rozprávala a nevyhodila ho? Našiel dobrého spojenca. Riaditeľa školy, ktorý písal obecnú kroniku. Barónku poznal, veď mu požičala nejaké originálne dokumenty, ktoré použil pri písaní kroniky. Obaja sa vybrali do kaštieľa. V ňom však nebývala iba barónka, ale aj ľudia z dediny, či nejakí prisťahovalci, či ľudia, ktorí pod strechou kaštieľa našli ubytovanie. Ladislav Mňačko nenapísal, že v kaštieli žili aj ľudia, ktorí prišli o strechu nad hlavou vtedy, keď Nemci ustupovali pre Červenou armádou a vyhodili do vzduchu most cez Čierny potok. Výbuch zboril liehovar, a budovu Potravinového družstva. Odnieslo si to aj niekoľko domov.

Novinár Mňačko s riaditeľom školy vyšli po schodoch na malý balkónik obložený kvetmi, ktorý spisovateľa presvedčil, že barónka sa v kvetoch vyzná. Potom zaklopali a vo dverách sa zjavila barónka, ktorú Mňačko opísal nasledovne: „... poludnica

z parku. Tvár maličkú ako dlaň, nemala napudrovanú kriedou, bola to neprírodzene fľakatá, bledá, až šedivá tvár, ktorej sa nedostáva krvi. Ale jej očka boli živé a zvedavé.“

Vďaka Ladislavovi Mňačkovi sa zachoval obraz izby, kde barónka bývala: „...bola zariadená zo zvyškov starej zašlej slávy. Hlboké kožené kreslo, masívny guľatý stôl prikrytý orientálnym ťažkým kobercom, stoličky na vysokých nohách a vysokými operadlami, v rohu stará intarzovaná komoda, vitrína so starými porcelánovými soškami, veľká čínska váza, malá knižnica v koži, ťažký plyšový záves... Na stene viselo zo dvadsať miniatúr, zrejme rodinná galéria a niekoľko zvláštnych obrazov.“

Ladislav Mňačko si ich pozrel a konštatoval, že „všetky boli signované menom jedného z najväčších maďarských maliarov.“ V reportáži meno nespomenul, tak ako nespomenul ani meno barónky, len sa čudoval, čo tieto obrazy hľadajú v tomto kaštieli.

„To bol môj strýko,“ povedala barónka. „Aj ja trocha maľujem.“

Nevedno prečo Ladislav Mňačko nespomenul meno barónky Margity Czóbelovej a jej strýka maliara Ladislava Medňanského, ktorý keď sa netúlal po svete, v kaštieli žil... Hádám preto, lebo v tých časoch, keď sme prijali socialistickú ústavu, nebolo radno ľuďí, ktorí bývali v kaštieloch a mali šľachtické korene, spomínať. Teda je viac ako isté, Ladislav Mňačko, ktorí „s úžasom registroval jej vysoké vzdelanie, jej literárne a estetické znalosti, jej brilantné úsudky,“ sa menu barónky vyhol vedome. Neuvedol ho ani v Slovenských pohľadoch, ba ani v knihe *Kde končia prašné cesty*, ktorú vydalo vydavateľstvo Osveta. Napokon mu v tom bránil aj ideologický pohľad na príslušníkov šľachty, ktorú považoval za nežiaduci appendix socialistickej spoločnosti. Ten neskrýval ani v reportáži. Prezentoval ho slovami o barónke:

„O dnešku nevedela vôbec nič, ba ukázalo sa, že ani o včerajšku, čas sa pre ňu zastavil kedysi v osemnástom roku, od tých čias nebrala nič na vedomie a ani jej nič zo všetkého, čo sa po rozpade monarchie stalo, nevniklo do vedomia.“ Podľa mienky ľudí, ktorí barónku poznali, Ladislav Mňačko sa v jej hodnotení mýlil. Historička umenia Mária Šelepová ich úsudky zhrnula po rokoch do viet: „...opisuje (Mňačko) barónku ako osobu takmer nesvoj-právnu, žijúcu vo vlastnom svete v hlbokoj minulosti, vôbec si neuvedomujúc realitu každodenného života. Nebola to, samozrejme, pravda. Margita Czóbelová bola vždy vo vynikajúcej psychickej kondícii. Jej vierovyznanie bolo rímsko-katolícke a pravidelne sa zúčastňovala bohoslužieb v strážskom kostole, kde mala vlastnú lavicu. Na podnet farára Augustína Novajovského a na základe podkladov, ktoré jej odovzdal, namaľovala pre tunajší kostol Krížovú cestu. Živo sa zaujímala o umelecké dianie v Európe a mala prehľad o moderných trendoch. Úroveň jazykových vedomostí si udržiavala najmä čítaním beletrie v bohatej rodinnej knižnici.“

Riaditeľ školy (s najväčšou pravdepodobnosťou Peter Purdeš) Ladislavovi Mňačkovi zdôraznil, že ľudia v dedine majú pani barónku radi, že ju podporujú, ako sa dá, že veľa toho nepotrebuje, občas prinesú vrece zemiakov, občas voľajakú sliepku, výslužku zo zabíjačky... Od štátu dostáva iba stosedemdesiat korún mesačne.

„Viete, ona za mladi čosi zažila...“ zdôraznil riaditeľ školy. A Ladislav Mňačko ani nenaliehal, aby mu to pedagóg rozpovedal. Ak by bol zvedavý, dozvedel by sa napríklad aj to, prečo ju na základe dekrétov z roku 1945 zo Strážok ako Neslovenku nevysťahovali, ako viaceré nemecké či maďarské rodiny. Ona zostala v kaštieli. Udelili jej výnimku. Spolupracovala s partizán-

mi, ukryla ich v kaštieli, keď sa okolo obšmietali Nemci. A pamätníci hovorili, že v tom istom čase v kaštieli bývali aj nemeckí vojaci!

Barónka mala šťastie, no aj problémy. Skonfiškovali jej poľnohospodársky majetok, no napokon jej ho vo výmere päťdesiat hektárov vrátili so zdôvodnením: „...mohlo sa tak stať omylom, lebo žiadateľka bola vyhlásená za zradkyňu a nepriateľku slovenského národa, lebo však tunajší Okresný národný výbor (v Kežmarku) jej musel vydať po zistení jej účasti na protifašistickom odboji osvedčenie ‚B‘ o dočasnom zachovaní čl. Štátneho občianstva.“

Tak barónka Czóbelová zostala aj naďalej skrytá pred verejnosťou. Hádám až do roku 1967, keď sa v kaštieli nakrúcal film francúzskeho spisovateľa, scenáristu a režiséra, predstaviteľa nového románu Alaina Gobbe-Grilleta *Muž, ktorý luže*. Film sa nakrúcal v spolupráci s filmovými ateliérmi z bratislavskej Koliby. Koprodukčný titul vznikol v prvej tvorivej skupine Alberta Marenčina a Karola Bakoša. Alain Robbe-Grillet priviedol na Slovensko známeho francúzskeho herca Jeana-Louisa Trintignant. Zachovala sa fotografia Alberta Marenčina, ako stojí s pani barónkou v zámockom parku... O tom, že barónka vychádzala filmárom v ústrety, svedčí aj venovanie režiséra Alaina-Robbe-Grilleta na scenáre filmu: „Pour Madame la Baronne Czobel...“

Je zaujímavé spomenúť postrehy Alberta Marenčina týkajúce sa kaštieľa Strážky a samotnej barónky. Napísal: „Kaštieľ a jeho okolie tvorilo ideálnu dekoráciu pre náš príbeh: stupeň schátrnosti bol taký, že dodával interiérom i vonkajšiemu vzhľadu kaštieľa akúsi romantickú patinu (všetko to vyzeralo opustené, ale súčasne obývatel'né) a atmosféru, ktorá dávala tušiť tajomstvo. Tú patinu a atmosféru pomáhala vytvárať aj samotná barónka

diskrétné utiahnutá v svojej komôrke na zvýšenom prízemí ľavého krídla: len zriedka sme ju vídali, ako sa v peleríne s kapucňou a v gumových čižmách prechádzala po parku, niekedy s košíkom do ktorého trhala žihľavu pre kačky, inokedy so skicárom... Vzhľadom pripomínala tuláčku alebo ešte skôr bosorku z ilustrácie niektorej Grimmovej rozprávky. No len čo prekročila prah svojej komôrky, hneď bolo všetko iné: bez gumákov, vyblednutej peleríny a kapucne medzi vzácnyimi, i keď schátranými kusmi nábytku a stenami, ktoré husto pokrývali miniatúrne portréty predkov – a najmä pri styku s cudzincom – ani čoby bola ožila iným životom. Párkrát som ju navštívil spolu s Robbe-Grilletom a s naším producentom, pánom Halfonom: zhovárali sme sa po francúzsky a tu, spolu s francúzštinou ako by sa z nej vynorilo čosi mladistvé, elegantné a ušľachtilé v pohyboch, gestách, pohľadoch aj v reči. Čosi plaché, starodievocké, akási zmes roztržitosti a s námahou udržiavaného sebavedomia.“

Film Muž, ktorý luže mal premiéru roku 1968. V tom roku však mala dernieru pani Žofia Bednárová, kuchárka, ktorá sa o pani barónku starala. Vraj počas jej choroby sa o kuchárku starala pani barónka. Tá prosila rodinu, nech kuchárku nechajú v kaštieli. Tam pani Žofia aj dodýchala.

Po smrti Žofie Bednárovej sa o barónku starala Žofiina dcéra Mária Milistenferová. Jej spomienky zaznamenané v júni 2011 pomohli zrekonštruovať barónkin život, čo využili kurátorky Katarína Beňová a Mária Šelepová v katalógu pri príležitosti výstavy Margity Czóbelovej koncom roku 2011 v Slovenskej národnej galérii v Bratislave a taktiež o pár mesiacov v kaštieli v Strážkach. Barónka Margita Czóbelová žila po smrti svojej vernej spoločníčky Žofie Bednárovej ešte štyri roky, teraz pod opaterou jej dcéry Márie. Denne barónku navštevovala, nosila jej

jedlo... Dňa 13. marca 1972 barónka vydýchla naposledy. Mala osemdesiatjeden rok. Na pohrebe sa zišlo veľa ľudí. Pochovali ju v rodinnej hrobke v zámockom parku, medzi jej predkov, ktorých mená vyčítal na hrobovej doske aj Ladislav Mňačko. Tam odpočíva až doteraz.

„Viete, ona za mladi čosi zažila,“ zopakujme si vetu, s ktorou sa riaditeľ školy v Strážkach lúčil s Ladislavom Mňačkom. Ozaj, čo zažila v mladosti posledná barónka štátu?

Najskôr sa dali dohromady dva šľachtické rody: Medňanskovci z Beckova a Szirmayovci zo Spiša. Zrozumiteľnejšie: Eduard Medňanský (1823–1895) si zobral za manželku Annu Máriu Szirmayovú (1823–1883). Mladý pár sa najskôr usadil v Beckove, kde sa rodičom narodili dve deti. Ladislav (1852) a Margita (1859), ktorej hovorili Miri. Keď mal Ladislav desať rokov, rodi-

Barónka Czobelová v mladom veku

na sa presťahovala do Strážok. Do kaštieľa, ktorí vlastnili Szirmayovci a nevesta ho dostala ako veno. Potom rodina trávila dni v Strážkach a Beckove. Z baróna Ladislava sa stal maliar, ktorého do tajov umenia zasvätil najskôr krajinomaliar Thomas Ender, autor obrazu kaštieľa v Strážkach.

Mladému Ladislavovi boli čoskoro Beckov i Strážky príúzkou, nuž sa vydal do sveta. Budapešť, Viedeň, Paríž, to boli miesta, kde rozvíjal svoj umelecký talent. Aj v Stráž-

kach mal svoj ateliér. Najskôr vo vežičke v kaštieli, potom v prístavbe, neďaleko kaštieľa. Vraj aby sa necítil taký stiesnený...

Dorástla Miri a stala sa z nej pekná nevesta. Tá padla do oka šľachticovi a učenému profesorovi zaoberajúcemu sa s ekonomikou Štefanovi Czóbelovi z maďarského Anarcsu, usadlosti ležiacej v župe sabolčsko-satmársko-berežskej, štyridsaťšesť kilometrov od Nyiredházy. Tam rodina od roku 1820 vlastnila kúriu, okolo nej sa rozprestieral veľký niekoľko hektárový anglický park so vzácnymi drevinami i rastlinami. Návštevníci parku obdivovali najmä borovicu striebornú, ginko dvojľaločné, jeľšu lepkavú, vrbu bielu a z kvetov ľaliovník tulipánokvetý. Štefan Czóbel študoval právo v Bratislave a neskôršie polytechniku v Zürichu.

Miri mala dvadsaťosem rokov, za sebou pobyt v internátnej škole vo Švajčiarsku, keď sa v júni 1887 v Strážkach konala svadba. Opäť sa spojili dva šľachtické rody: Medňanskovci a Czóbelovci. Na svadbe sa zúčastnil aj Mirin brat maliar Ladislav Medňanský, ktorý si veľmi dobre rozumel v otázkach umenia so svojou novou švagrinou, teda sestrou ženícha Štefana, Minkou Czóbelovou. Nečudo, veď Minka bola jemnou dušou. Písala básne a taktiež maľovala. Určitý čas navštevovala na parížskej univerzite prednášky literatúra a estetiky. Novomanželia sa po svadbe vybrali na ženíchove majetky do Anarcsu. O pár mesiacov po nich tam dorazil aj Ladislav, kde pravdepodobne namaľoval portrét Minkinej a Štefanovej matky Evelíny.

Po pobyte v Štefanovej domovine, sa mladí vrátili do Strážok, kde sa im narodili štyri deti. Prvorodený bol Štefan. Zomrel, nedožil ani jedného roka. Druhá prišla na svet Marianna (prezývaná Pimi), po nej Margita (prezývaná Bubu) a najmladším potomkom bol syn, ktorý dostal meno Štefan, ako prvorodený,

zomrelý. Mal prezývku Fin. Detstvo trávili deti v okolí kaštieľa. Nechodili do školy v obci, ale vyučovali ich domáci učitelia, ktorí kládli dôraz nielen na základné vedomosti, ale učili ich základom estetiky, lásky k umeniu, vyučovali ich cudzím jazykom, najmä francúzštine a nezabudli ani na vyučovanie ako písať listy, pretože to patrilo k bontónu, veď listy boli častým spôsobom styku najmä medzi príbuznými. Už v tomto čase pochytili základné maliarske zručnosti, ktoré ich učila Viedenčanka Frida Lohwag Konstantinova. Bola žiačkou maliara Jánosa Szablyu z Budapešti a do Strážok prišla ako dvadsaťdeväťročná. Mala za sebou výstavy v Budapešti, vo Viedni a v Mníchove. Bola len o čosi staršia ako obe sestry Czóbelové. K maľovaniu sestier sa pripojil i Štefan, no pravdepodobne v tejto činnosti nenachádzal záľubenie ako sestry. Tie sa napokon rozhodli aj pre štúdium maliarstva a v rokoch 1915 až 1916 sa stali riadnymi poslucháčkami na Umeleckej akadémii v Budapešti. Barónka Margita sa tam predstavila na Národnom salóne roku 1916 si štyridsiatimi siedmimi dielami.

Druhýkrát v Budapešti vystavovala roku 1922. Barónka sa neskôršie v rozhovore so známymi zmienila aj o tom, že v rokoch 1924–1925 študovala v Mníchove. Je možné, že navštevovala jednu z mnohých mníchovských súkromných škôl. Dôkazy o tom sa v mní-

Ukážka maliarskej tvorby barónky Czóbelovej

chovských školských kronikách nenašli. Samozrejme, vzťah k umeniu získali sestry aj vplyvom strýka Ladislava Medňanského či pôsobením matky Miri. Aj ona maľovala rada a často, ako o tom svedčí list detí neprítomnému otcovi: „Mama chodí do parku a maľuje.“

Návšteva strýka Ladislava bola pre súrodencov zážitkom najmä preto, lebo mohli nazrieť do jeho ateliéru plného obrazov inšpirovaných najmä tatranskou prírodou, ktorá očarila aj Margitu. Svedčia o tom desiatky obrazov, predovšetkým akvarelov, obľúbenou Margitinou technikou.

Strýko Ladislav bol častým hrdinom rozprávania sestier najmä vtedy, ak sa mu prihodilo čosi smiešne, ako napríklad jeho nedobrovoľný kúpeľ v Dunajci. Ladislav Medňanský sa rozhodol maľovať krajinu okolo Červeného Kláštora. Na chatrnom člne sa plavil na druhú stranu Dunajca. Ten sa v nepokojných vodách rieky prevrátil a vo vode sa ocitol nielen maliar, ale aj jeho maliarske náčinie.

Dievčatá pravdepodobne netušili, že maliarov túlavý život sa nepozdával ich otcovi. O tom, ako ho mal „rád“, svedčia listy písané priateľovi v čase, keď sa Ladislav Medňanský túlal po Francúzsku: „...dodnes nevieme parížsku adresu tohto naničhodného starého psa a nemôžeme mu poslať jeho nedokončené obrazy, och, keby len bolo možné vliať štipku zdravého rozumu do tej jeho múdrej plešatej hlavy...“

V ďalšom liste barón Czóbel napísal: „Písal mi starý pes, ešte vo veľkom pracuje v Barbizone na veľkej krajinke...“

Napriek týmto listom si vážil švagra Ladislava a obdivoval jeho talent: „Je to skutočne umelec najvyššieho rangu obdarený nesmiernymi vedomosťami, je to skutočný génus, a škoda, že je blázon...“

Ladislav Medňanský bol čudák, hádam veľmi príhodne ho charakterizoval slovenský maliar Jozef Hanula: „Ináč bol Medňanský ‚človek podivný‘... Rád pomáhal chudobným, rozdal všetky svoje peniaze, a preto často mával biedu o ne... Na zovňajšok nedal mnoho, chodil jednoducho ošatený... Bol hotový vždy pomôcť pri nejakej práci. Opatril chorého, písal listy negramotným, pokopal záhradu... Alebo si pozval modely, hoci ich ani nepotreboval, len aby ich podporil peniazmi. Veď pre seba veľmi málo minul...“

Historička umenia Katarína Beňová uviedla vo svojej štúdii z roku 2004, niektoré charakteristiky od Medňanského priateľov: „... dokončil obraz, viac sa oň nestaral. Nechal ho ležať, daroval ho, alebo predal tak lacno, že peniazmi nezaplatil ani farby a plátno, ktoré naň použil...“

Do Strážok prišli za Medňanským viacerí umelci, no najväčšími si obľúbil Ferdinanda Katonu pochádzajúceho zo Spišskej Starej Vsi. Ten v kaštieli určitý čas býval a, samozrejme, maľoval. Medňanský mu prenechal ateliér a poprosil sestru Miri, aby sa o neho postarala. V kaštieli sa zachovali Katonove dva veľkoplošné obrazy sestier Pimi (Marianna) a Babu (Margareta) z detských čias asi z obdobia okolo roku 1900, pohľady na kaštieľ a viacero akvarelov s prírodnými motívmi. Veľkoplošné obrazy stvárňujúce Mariannu a Margitu si „zahráli“ aj vo filme Človek, ktorý luže. V jednej sekvencii sú zavesené na stene medzi vitrínou a oknami sprava i zľava.

Ladislav Medňanský mal Strážky rád, aj keď sa tam nikdy dlho nezdržal. Lákala ho cudzina, no keď bol preč o túžbe vrátiť sa do kaštieľa písal v listoch. Svedčí o tom aj list, ktorý mu okolo roku 1882 poslala sestra Minka Czóbelová: „...Píšeš mi v poslednom liste, starý môj, že túžiš po Strážkach, a ja ti na to hovorím,

že Strážky túžia po Tebe, a to nielen živé bytosti, čo je aj prirodzené, ale i veci...”

Prvá svetová vojna priniesla Czóbelovcom aj slzy. Nevrátil sa z nej najmladší syn Štefan. Podľa miestnej kroniky padol v boji na západnej Ukrajine. Zaujímavé je, že Ladislav Mňačko ponúkol inú verziu Štefanovho zmiznutia. Barónky sa spýtal: „Nikoho nemáte?”

„Nikoho. Mala som brata, ale už nemám...”

Hned’ som zbadal, že to bola nemiestna otázka, ale už bola tu.

„Nezomrel,” povedala zmeneným, zrazu veľmi príslym hlasom. „Žije. V Maďarsku. Ale prestal byť mojim bratom.”

Riaditeľmi kývol, aby som sa ďalej nevypytoval, ale ona pokračovala sama. „Viete...On sa dopustil strašnej megalomanie. Oženil sa so židovkou.”

Je táto pasáž spisovateľovým výmyslom? Prečo by napísal čosi iné, ako mu barónka povedala?

Na bojiskách prvej svetovej vojny bol nielen Štefan, ale aj Ladislav Medňanský. V tomto vzniklo veľa maliarových kresieb vojakov i výjavov zo zákopov, z bojovej línie. Maliar časť svojich diel priniesol v lete 1918 aj do Strážok. Vtedy netušil, že to je jeho posledná návšteva kaštieľa. Zomrel v apríli 1919 vo Viedni. Pol roka po skončení svetovej vojny. Zostal však rodinou opustený aj v hodine smrti. Zrejme rodina nemala záujem zúčastniť sa na rozlúčke s ním. Ba možno sa o jeho skone ani nedozvedela. Na viedenský Centrálny cintorín sa s ním prišli rozlúčiť iba maliar Gyula Kláber s manželkou. Ladislav Medňanský u nich žil v podnájme.

Život v Strážkach však pokračoval ďalej.

O barónkiných všedných dňoch sa dozvedáme z jej denníka. Úryvky z neho uverejnila ich Mária Šelepová.